УДК 94(477)

РОЛЬ ГРОМАДСЬКОГО АКТИВІЗМУ У ПРОЦЕСІ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ МІГРАНТІВ КРАЇН ЄВРОСОЮЗУ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ДОСЛІДЖЕННЯ «МОЛОДІЖНИЙ ГРОМАДСЬКИЙ АКТИВІЗМ УКРАЇНСЬКИХ МІГРАНТІВ У КРАЇНАХ ЄС»)

THE ROLE OF CIVIC ACTIVISM IN THE PROCESS OF MIGRANTS` INTEGRATION (ACCORDING TO THE SURVEY «YOUTH CIVIC ACTIVISM OF UKRAINIAN MIGRANTS IN EU COUNTRIES»)

Марусик Ю. В.,
науковий співробітник, Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою, Національний університет «Львівська політехніка» (Львів, Україна),
e-mail: yuriy_m@outlook.com

Marusyk Y. V.,
Researcher International Institute of Education, Culture and Relations with Diaspora, National University «Lviv Polytechnic» (Lviv, Ukraine),
e-mail: yuriy_m@outlook.com

В роботі розглянуто основні характеристики громадського активізму мігрантів з точки зору їхньої інтеграції у нове суспільство. Проаналізовано умови позитивного впливу громадського активізму на процес інтеграції. Визначено проблемні сторони суспільної активності та соціального капіталу мігрантів. На основі якісного дослідження українського молодіжного активізму у країнах ЄС (використано глибинні інтерв'ю) проаналізовано те, яким чином відбувається інтеграція громадсько активних українських мігрантів у різних країнах Євросоюзу. Виявлено, що попри деякі неоднозначні характеристики українського активізму у досліджуваних країнах, цей процес сприяє полегшенню інтеграції частини мігрантів і збереженню їхньої національної ідентичності та культури.

Ключові слова: *міграція, мігранти, інтеграція мігрантів, громадський активізм, соціальний капітал, громадські організації мігрантів.*

The paper considers the main features of migrants' civic activism in terms of their integration into a new society. Conditions of the positive influence of civic activism on the process of integration are analyzed. We also determine the problem sides of social activity and social capital of migrants. Based on qualitative research of Ukrainian youth activists in EU countries (in-depth interviews used), we analysed the process of integration of socially active Ukrainian migrants in different EU countries. That despite equivocality of some of the characteristics of Ukrainian activism in the countries studied, this process contributes to facilitating the integration of some migrants and preserving their national identity and culture.

Keywords: *migration, migrants' integration, civic activism, social capital, migrants' NGOs.*

Постановка проблеми. З початку Європейської міграційної кризи у 2015 р. кількість нових вимушених мігрантів з інших країн, які шукали притулок у країнах ЄС, почала становити не менше мільйона осіб, що значно більше, ніж у 2013 (368 тис.) і 2014 р. (563 тис.) [8]. Та якщо за 2016 р. до ЄС прибуло 1,2 млн шукачів притулку, то за наступні два роки – по 655 тис. і 587 тис. відповідно [8]. Тобто криза перейшла у нову фазу, яка характеризується меншим напруженням на тлі існування ряду невирішених чи спірних питань. Сьогодні, попри помітне скорочення потоку вимушених мігрантів, країни ЄС залишаються перед невирішеною проблемою інтеграції біженців. Ця проблема пересікається з потребою інтеграції всіх інших категорій мігрантів з різних країн, зокрема і з України, міграційний потік з якої посилювався протягом останніх років.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До теми міграційних потоків та їхніх суспільно-політичних наслідків у Європі у своїх роботах звертаються Д. Массей, Л. Гарас, П. Коннор, М. Баччі, М. Крітц, А. Романюк, О. Малиновська та ін. Проблематику ролі активізму у процесі інтеграції мігрантів досліджували Т. Хадлстон М. Леві, С. Тім, Р. Патнам, М. Феннема, Дж. Тіллі та ін. Беручи до уваги динаміку міграційних процесів та наявність невирішеної проблеми інтеграції різних груп мігрантів, яка лише загострилась внаслідок Європейської міграційної кризи, необхідним є подальший аналіз цієї проблематики із детальним розглядом процесу інтеграції різних груп мігрантів, зокрема, українських.

Цілі статі. Проаналізувати наявні теоретичні напрацювання і прикладні дослідження щодо ролі громадського активізму у процесі інтеграції мігрантів та співставити їх із результатами власного дослідження українських молодіжних мігрантів у країнах ЄС.

Виклад основного матеріалу. У цій роботі під інтеграцією ми розуміємо включення іммігрантів в економічне, суспільно-культурне і політичне життя держави [4]. Варто зауважити, що сьогодні поняття «інтеграція» трактується не лише як не тотожне, а й як таке, що протиставляється «асиміляції», що передбачає відмову мігрантів від своєї попередньої культури та ідентичності [9, с. 4].

Як показує низка досліджень, громадська активність нових членів суспільства є важливим елементом ефективної інтеграції. Зокрема це стосується активності в межах широкого спектру організацій та спільнот мігрантів, тобто тих інститутів, де мігранти є найактивнішими учасниками, а часто і засновниками. Саме на активності в таких організаціях та спільнотах ми зосередимо основну увагу.

Т. Хадлстон у своєму дослідженні доводить, що участь у мігрантських організаціях та об'єднання цих організацій у асоціації пов'язані з більшим рівнем довіри у суспільстві та участі мігрантів у суспільному житті [11]. Автор пов'язує участь мігрантів у цих організаціях та їхнє об'єднання у мережі зі зростанням довіри серед цих нових членів суспільства. Також таким чином зростає включеність мігрантів у суспільно-політичному житті країни свого проживання. Водночас мігранти з низьким рівнем залучення до таких організацій, які менше об'єднуються між собою, демонструють нижчі рівні соціальної довіри та політичної участі. Проте не будь-яка участь в організаціях відповідної меншини є позитивним фактором. Американська дослідниця М. Леві доводить, що організації можуть створювати не лише соціальний капітал, а й бар'єри для його зростання, якщо вони створені через брак довіри до інших неміграційних організацій [13]. А участь лише у них може бути

свідченням недопуску мігрантів у спільні для інших груп населення організації. Тобто громадська активність, що здійснюється всупереч несприятливому середовищу шкодить інтеграції та посилює анклавізацію.

Проблемою на шляху до інтеграції мігрантів є і розбіжність соціального капіталу у сфері взаємодії зі «своїми» та з «іншими», на яких наголошує С. Тім: «Оскільки соціальний капітал є ресурсом, що базується на почутті приналежності до групи» [16], він містить у собі певне протиріччя між інтеграцією нових членів суспільства та їхньою етнічною груповою приналежністю. Така особливість призводить до того, що активність лише у межах замкненої спільноти мігрантів здатна гальмувати процес інтеграції у суспільство. Американський політолог Р. Патнам підходить до цього питання ще ширше, стверджуючи, що сучасна тенденція до зростання етнічного різноманіття, яка забезпечується, зокрема, і міграцією, в коротко- та середньостроковій перспективі – це виклик для соціальної солідарності та обмеження соціального капіталу [14]. У свою чергу, в середньо- та довгостроковій перспективі саме успішні іммігрантські спільноти створюють нові форми соціальної солідарності та зменшують негативні наслідки різноманіття шляхом побудови нових всеохопних ідентичностей. Ці ідентичності мають включати більш широке коло учасників, зокрема іммігрантів. Тому важлива не лише громадська активність іммігрантів, а й взаємність суспільства, що їх приймає, для формування більш широкого почуття «ми».

Зважаючи на неоднозначні особливості громадської активності та соціального капіталу іммігрантів, важливою є широка система зв'язків між різними організаціями. М. Феннема і Дж. Тіллі припускають: що більше зв'язків між організаціями конкретної етнічної спільноти, то вища соціальна довіра в цій спільноті і, відповідно, потенціал для розвитку громадянської культури [10]. В такому випадку етнічні організації забезпечують канали спілкування та можливості спільних дій для членів етнічної групи та сприяють інтенсифікації контактів із зовнішнім, немігрантським середовищем.

Таким чином, згідно з переліченими положеннями, громадська активність – важливий елемент процесу інтеграції мігрантів до нового суспільства. Але щоб її вплив був позитивним, вона має бути відкритою та не зациклену лише на одній мігрантській спільноті. Контакти і співпраця із іншими мігрантськими та немігрантськими структурами сприяють кращій інтеграції та перешкоджають маргіналізації. З огляду на це варто детальніше досліджувати, як відбуваються процеси інтеграції в різних українських мігрантських спільнотах за кордоном, зокрема, у країнах ЄС.

Попри те, що українська міграція до ЄС поступово активізовувалась протягом останніх років, привертаючи все більше уваги до себе, ми не володіємо повними даними ні про її кількість, ні про структуру. Наявні дані фрагментарні та показують лише частину теперішнього стану міграційних процесів, але навіть вони демонструють значимість української міграції не лише для України, а й для ЄС. Згідно з даними Євростату, у 2018 році українці продовжили становити групу зовнішніх мігрантів у ЄС, представники якої отримали найбільше дозволів на проживання (16,3%), що дозволяє перебування строком понад 3 місяці [15]. Тобто, це міграція, що виходить за межі можливостей, які надає «безвізовий режим». Крім цього, аналізуючи, наприклад, результати досліджень CEDOS [7], ми розуміємо, що за останні роки зростала молодіжна міграція українців до країн Євросоюзу. Про посилення цієї тенденції свідчать і результати досліджень щодо потенційної міграції в Україні. Саме серед молоді відзначаємо найбільшу схильність до зовнішньої переселенської (відповіді «однозначно так» 18% та «скоріше так» 28%) та трудової (відповіді «однозначно так» 33% та «скоріше так» 30%) міграції [6].

Однак ця сфера залишається недостатньо дослідженою, і ми бачимо потребу у проведенні як якісних, так і кількісних досліджень у сфері міграції (зокрема, молодіжної) та діяльності українських мігрантів за кордоном. Серед цих тем, особливу увагу заслуговує громадська активність українських мігрантів. Така діяльність не обмежується лише українськими спільнотами, але оскільки розглянуті теоретичні положення стосуються саме мігрантських середовищ, ми зосередимо увагу на них. Зважаючи на це, ми маємо намір заповнювати прогалину знань щодо того, як відбувається інтеграція українських громадських активістів у країнах ЄС на прикладі результатів дослідження «Молодіжний громадський активізм українських мігрантів у країнах ЄС». Ми розглянемо те, наскільки активісти оцінюють ступінь своєї інтеграції, яку роль відіграє активізм у цьому процесі, як саме реалізовується їхня громадська діяльність у межах відповідних організацій чи спільнот, як взаємодіють між собою різні організації та спільноти українських мігрантів, та як це можна оцінювати з точки зору вищенаведених теоретичних положень.

У 2019 р. Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська політехніка» провів соціологічне дослідження серед українських громадських активістів, що проживають у 7 країнах ЄС (Німеччина, Франція, Італія, Іспанія, Португалія, Польща, Чехія) [3, с. 3]. Загалом, це країни, у яких за даними ООН проживає найбільша кількість осіб українського походження [12], та до яких спрямовані актуальні міграційні потоки. Для проведення дослідження використано якісну методологію – глибинні напівструктуровані інтерв'ю з українськими громадськими активістами за кордоном. Основними критеріями відбору респондентів були: вік (18-35 років), термін перебування за кордоном (не більше 15 років) і тип громадської організації чи спільноти, у якій респондент займається громадською діяльністю (до уваги бралися організації та спільноти, які створили українські мігранти, або ті, в яких українські мігранти становлять більшість учасників). У лютому-червні 2019 р. проведено 28 інтерв'ю – по 4 громадських активісти (по два чо-

ловіки та дві жінки) із семи країн ЄС. Респондентів відібрано за допомогою методу снігової кулі. Інтерв'ю проводилися за допомогою Skype та інших VoIP-програм [3, с. 3-4].

Опитані активісти, як правило, вважають себе добре інтегрованими у суспільства країн перебування та почуваються там досить комфортно [1, с. 7]. Водночас ті респонденти, які відмітили, що не адаптувалися повністю, зазвичай погано володіють мовою країни проживання. Серед основних причин такого стану варто виділити те, що вони найчастіше спілкуються англійською, або ж є самозайнятими, спілкуючись з обмеженим колом людей – переважно українцями [1, с. 7]. Намагаючись дізнатись те, як респонденти оцінюють роль громадської діяльності у процесі власної інтеграції, ми отримали широкий спектр різноманітних відповідей. Частина опитаних мігрантів почала займатись громадською діяльністю не одразу, спочатку навчаючись чи займались трудовою діяльністю [1, с. 11-12]. Здебільшого вони навчалися або працювали у початковий період перебування за кордоном, тому почали інтегровуватись раніше, але були й ті, кому громадська діяльність значною мірою допомогла розвиватись та краще інтегруватись у суспільство, навіть тоді, коли вони прожили за кордоном чимало років. Ті, кому активізм допоміг в інтеграції, зазначили, що завдяки громадській діяльності у них з'явилось більше контактів не тільки з українцями, але і з місцевими мешканцями, а також покращилися навички володіння мовою країни проживання [1, с. 12]. Тобто, з точки зору самих активістів, їхня громадська діяльність – це не єдиний і зазвичай не найперший інструмент інтеграції, але вона стала одним з факторів поглиблення їхньої інтеграції у нове суспільство.

Попри те, що ми побачили здебільшого приклади вдалої інтеграції опитаних респондентів, не всі українці успішно інтегруються у нове суспільство. Здебільшого ті, хто мав труднощі з інтеграцією, були людьми старшого віку, однак траплялися й випадки, коли молодь, яка замикалася у середовищі самих українців, ізолювалась від мешканців країни проживання [1, с. 13]. Таким чином, проблемою для частини українських мігрантів є те, що описала С. Тім – замикання в іммігрантських (в нашому випадку українських та пострадянських) середовищах створює перешкоди для інтеграції у суспільство країни перебування.

Не менш важливою темою у контексті інтеграції є й асиміляція українських мігрантів, що передбачає відмову від власної культури та ідентичності. Опитані активісти бачать у цьому процесі виклик як для себе, так і для українців та України загалом. Систематизуючи отримані відповіді, ми можемо виділити такі причини, що змушують українців відмовлятись від української ідентичності та культури: комплекс меншовартості, стикання з негативним ставленням іноземців до українців, образа на Україну [1, с. 14].

Для того, щоб охарактеризувати громадський активізм у різних країнах ЄС, ми поставили низку питань щодо умовного портрета громадського активіста, тобто про те, які характеристики є поширеними серед громадсько активних прошарків українського мігрантського населення. Попри різноманіття отриманих характеристик, можемо виділити кілька, що є типовими для українських активістів за кордоном: це вік, стать і рівень забезпечення. Наші респонденти зауважують переважання серед активістів людей віком понад 30 (все ще молодь за українським законодавством) та понад 40 років [2, с. 19]. Водночас частина респондентів, незалежно від країни перебування, описує і яскраво виражений молодіжний активізм, який часто пов'язаний із перейманням українцями соціальних особливостей конкретної країни. Це стосується і громадського активізму, що поширений, зокрема, у навчальних закладах країни перебування [2, с. 19-20]. Тобто можна прослідкувати ще одну сторону інтеграції – переймання соціальних практик суспільства перебування.

Опитані мігранти звертають увагу на те, що найбільш залученими до українського активізму є жінки, які уже встигли призвичаїтись до нової країни (тобто процес інтеграції почався ще до початку громадської активності). Професії в активістів різні, але респонденти досить чітко розрізняють некваліфікованих мігрантів, що працюють понаднормово і націлені саме на працю («заробітчани»), та тих українців, які навчаються чи працюють у режимі, який дозволяє займатись громадським активізмом [2, с. 20]. Таким чином, у частині описаних випадків активізм – це не передумова, а частина складного та тривалого процесу інтеграції у суспільство.

Майже всі опитані активісти відзначали, що саме мігранти з Західної України становлять найчисельнішу групу українських громадських активістів у країні їхнього перебування. Водночас вони зауважували, що однією з найважливіших причин такого стану речей є загальне чисельне домінування мігрантів із західних регіонів нашої країни [2, с. 20]. Цим можна пояснити і переважання української мови у відповідних середовищах. Хоча використання інших мов респонденти описують як звичне явище, саме українська мова є тим фактором, що часто об'єднує, зокрема, і російськомовних українців, які проявляють громадську активність за кордоном. Водночас серед українських активістів за кордоном мовне питання залишається джерелом для конфліктів.

Наші респонденти вважають, що церква – важливий чинник формування громад. Це не лише релігійна установа, але й місце знайомств зі «своїми» у новій країні. У разі потреби церковна спільнота може стати і більш активним учасником суспільного життя [2, с. 21]. У різних громадах навіть однієї країни суттєво відрізняється ступінь того, наскільки активно церква впливає на громадське життя та об'єднує людей для позацерковної активності, але залученість мігрантів до життя українських церков – це важливий індикатор збереження національної ідентичності та протистояння асиміляції.

Розглядаючи процес залучення опитаних активістів до досліджуваного нами процесу активізму,

варто звернути увагу на те, як почалась їхня громадська діяльність. На основі аналізу історії громадської активності наших респондентів, їх можна розподілити на дві групи. Перша – мігранти, які прибули в країну проживання десять і більше років тому та почали активну громадську діяльність під час або після Євромайдану. Друга – особи, переїзд яких відбувався у період 2013–2019 рр., які досить швидко виявились включеними у громадське життя [2, с. 21-22]. Таким чином, події в Україні, що відбувались протягом 2013–2014 рр. та наступних років, є тим фактором, який об'єднує ці групи активістів. Це стосується не лише активістів, діяльність яких прямо спрямована на допомогу Україні та українцям у межах національних кордонів, але і тих, діяльність яких зосереджена на потребах української громади у країні проживання.

Окремо варто виділити тих респондентів, які цілеспрямовано шукали громадські організації українців для того, щоб оптимізувати процес інтеграції у нове суспільство [2, с. 22]. Також серед опитаних активістів ми зафіксували і тих, хто з часом почав проявляти громадську активність, що не стосується саме українських питань. Водночас респонденти описували і зворотний варіант траєкторії активіста: від студентських ініціатив, не пов'язаних з мігрантами, до спільної діяльності з організаціями українців у країні перебування [2, с. 23-24].

Серед наших респондентів є представники різноманітних організацій українців за кордоном. Це організації, що об'єднують вужчі групи (наприклад, студентів), ширший спектр українських мігрантів і діаспори чи місцевих жителів, які зацікавлені в українській тематиці. Здійснення різного типу громадської діяльності зазвичай починається зі спонтанного об'єднання навколо спільних інтересів, ідей чи з їхнього поєднання. Водночас національне законодавство країни перебування визначає вимоги та обмеження для таких ініціатив. Часто саме ці обмеження стають причинами для офіційного оформлення та подальшої інституціалізації громадського активізму українських мігрантів у ЄС. Звичним явищем для наших респондентів є активізм, що не обмежується лише діями разом з однією організацією [2, с. 24]. Та особливу увагу ми сконцентрували на діяльності в рамках організації чи спільноти, якій кожен респондент приділяє найбільше часу, не обмежуючись лише офіційно зареєстрованими організаціями.

Зазвичай ці організації мають по кілька основних напрямів діяльності. Якщо розглядати їх з точки зору інтересів, то можна систематизувати цю роботу таким чином: 1) підтримка українських мігрантів за кордоном; 2) відстоювання інтересів України за її межами; 3) допомога Україні та українцям у межах національних кордонів [11, с. 24] Оскільки значна частина українських мігрантів не має громадянства країни проживання, впливати на політику вони можуть, насамперед, поза електоральним процесом, через взаємодію із політиками різного рівня чи із громадськістю та конкретними виборцями. Центральним інструментом впливу на політику у країні перебування є різноманітні вуличні акції та привернення уваги громадськості до української проблематики [2, с. 27]. Тому в реалізації вищезазначених напрямків діяльності важливу роль відіграє питання виходу за межі своєї спільноти, вибудовування власної присутності у публічному просторі країни перебування зв'язків із іншими суб'єктами, що, згідно з результатами Р. Патнама [14], за сприятливого ставлення суспільства-реципієнта є необхідною передумовою для формування більш всеохопних ідентичностей та ефективнішої інтеграції мігрантів.

Відповідно до тези М. Феннема і Дж. Тіллі щодо зв'язку соціальної довіри у супільстві, що приймає мігрантів, та розгалуженості зв'язків між організаціями конкретної етнічної спільноти, варто детальніше розглянути співпрацю між українськими організаціями чи спільнотами та іншими суб'єктами.

Результати нашого дослідження свідчать про активну співпрацю українських активістів за кордоном з українськими посольствами і консульськими установами, а також з українськими церквами, школами та українськими громадськими організаціями у країні їхнього перебування чи в інших країнах [5, с. 33]. Щодо іноземних партнерів, то активну співпрацю українські громадські активісти ведуть переважно з громадськими об'єднаннями представників місцевого населення, з органами влади різних рівнів, органами місцевого самоврядування в населених пунктах, де вони проживають, та з сусідніх міст чи невеличких містечок, окремими департаментами міських рад чи обласних адміністрацій в країні проживання, з органами правопорядку, а також з навчальними установами та різноманітними культурними чи мистецькими колективами [5, с. 34]. Респонденти також зазначали, що досить різноманітну співпрацю вони реалізовують як з окремими державними інституціями (міністерствами, департаментами), так і з окремими політиками країни перебування [5, с. 34]. Серед своїх партнерів українські ГО за кордоном також називають організації іммігрантів з інших країн у місці свого перебування, зокрема з Грузії, Болгарії, країн Латинської Америки та ін., а також міжнародні організації, які займаються питаннями міграції [5, с. 34]. Таким чином, ми зафіксували широкий спектр взаємодії респондентів та їхніх організацій із суб'єктами різного рівня і місцезнаходження.

Проаналізувавши відповіді респондентів на питання, що стосуються довіри, можемо зробити висновок, що особливості їхньої співпраці значною мірою зумовлені рівнем довіри до тих чи інших інституцій. Більшість респондентів заявили, що довіряють закордонним громадським організаціям та державним інституціям. Також частина активістів заявляють про довіру до іноземних державних установ та іноземного бізнесу. Щодо України, то респонденти переважно зазначають про довіру до громадського сектору. При цьому частина респондентів акцентувала більше уваги на окремих особистостях, яким вони довіряють, а не на конкретних установах [5, с. 41]. Більше того, однією з найсуттєвіших характеристик співпраці україн-

ських молодіжних активістів, яку ми виявили, є високий рівень позаінституційної співпраці. Тобто саме конкретні активісти, а не організації, які вони представляють, виявляються центральним суб'єктом взаємодії.

Висновки. Розглянувши те, яким чином відбувався процес інтеграції громадських активістів, ми дослідили оцінку активістами ступеня своєї інтеграції, яку роль відіграє активізм у цьому процесі, як саме реалізовується їхня громадська діяльність в межах відповідних об'єднань, як вони взаємодіють між собою та як це можна оцінити з точки зору опрацьованих попередніх досліджень.

Опитані молодіжні активісти вважають, що їхня громадська діяльність – це не єдиний і часто не найперший інструмент інтеграції, але вона стала одним з факторів поглиблення їхньої інтеграції у нове суспільство. Тобто активізм – це не передумова, а частина багатогранного та тривалого процесу інтеграції у суспільство країни проживання. Водночас проблемою для частини українських іммігрантів є замикання у мігрантських (українських чи пострадянських) середовищах, що створює перешкоди для інтеграції у нове суспільство.

Громадські організації та ініціативи українців у країнах ЄС займаються широким спектром справ, підтримуючи українських мігрантів за кордоном, відстоюючи інтереси України за її межами, допомагаючи Україні та конкретним громадянам, що залишились у межах національних кордонів. Ця активність допомагає не лише швидше та безпроблемніше інтегруватись у нове суспільство, а й підтримувати власну національну ідентичність активістів та протистояти асиміляції.

Однією з найсуттєвіших характеристик взаємодії у сфері українського активізму за кордоном є те, що саме конкретні активісти, а не організації, які вони представляють, є центральним суб'єктом взаємодії. У власній проектній діяльності та у зовнішній взаємодії громадські організації працюють як молоді та динамічні інститути, що ще не сформували своїх бюрократичних процедур та політик. Це дозволяє бути більш гнучкими, але обмежує сталість та системність діяльності та взаємодії із партнерами.

Таким чином, отримані результати свідчать, що, попри неоднозначність деяких сторін активізму (це стосується епізодичного обмеження взаємодії лише в рамках мігрантських спільнот та системності зовнішньої співпраці об'єднань українських активістів за кордоном), цей процес є вагомим елементом входження українців у європейські суспільства. Громадський активізм не виступає безальтернативним інструментом інтеграції, але сприяє повноцінності цього процесу та збереженню національної ідентичності для частини українських мігрантів.

Перспективи подальших розвідок. Зважаючи на отримані результати, доцільним є продовження досліджень як для розширення географії опитаних активістів, так і для заглиблення у вивчення українських громад у певній країні. Зважаючи на переважання у середовищі опитаних активістів осіб віком понад 35 років, варто звернути увагу на цю категорію як на можливий об'єкт дослідження, а також провести порівняльний аналіз процесу інтеграції українських активістів різного віку за кордоном. Також недостатньо дослідженим залишається і процес інтеграції українських мігрантів, що не проявляють громадської активності.

Список використаних джерел

1. Гойсан В., Ключковська І. 2019, *Інтеграція українських громадських активістів у середовища країн проживання.* Громадський активізм українських мігрантів Європи: згуртовані новими викликами: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, 24 жовтня 2019 р., Львів, Видавництво «Апріорі», 230с. [online] с. 6-19. Available at: https://drive.google.com/file/d/1KFbZgOteQIkzJ9zsYWD8mDY_wBxQy_rh/view [Accessed 30 October 2019]

2. Марусик Ю., Ключковська І. 2019. *Громадський активізм за кордоном: погляд української молоді в Євросоюзі.* Громадський активізм українських мігрантів Європи: згуртовані новими викликами: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, 24 жовтня 2019 р., Львів, Видавництво «Апріорі», 230с. [online]с. 20-33. Available at: https://drive.google.com/file/d/1KFbZgOteQIkzJ9zsYWD8mDY_wBxQy_rh/view [Accessed 30 October 2019]

3. *Молодіжний громадський активізм українських мігрантів у країнах ЄС (за результатами дослідження Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою)*. 2019, Громадський активізм українських мігрантів Європи: згуртовані новими викликами: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, 24 жовтня 2019 р., Львів, Видавництво «Апріорі», 230с. [online] с. 4-5. Available at: https://drive.google.com/file/d/1KFbZgOteQIkzJ9zsYWD8mDY_wBxQy_rh/view [Accessed 30 October 2019]

4. *Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 482-р.* , 2017. [online] Available at: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=250149647 [Accessed 30 October 2019]

5. П'ятковська О., Ключковська І., 2019. *Партнерство та співпраця українських громадських активістів за кордоном.* Громадський активізм українських мігрантів Європи: згуртовані новими викликами: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, 24 жовтня 2019 р., Львів, Видавництво «Апріорі», 230с. [online] с. 34-43. Available at: https://drive.google.com/file/d/1KFbZgOteQIkzJ9zsYWD8mDY_wBxQy_rh/view [Accessed 30 October 2019]

6. Соціологічна група «Рейтинг», 2016. *Міграційні настрої населення України*. [online] Available at: http://ratinggroup.ua/getfile/227/rg_migration_092016_press.pdf [Accessed 21 October 2019]

7. Стадний Є., 2017. *Українські студенти за кордоном: факти та стереотипи*. [online] Available at: https://cedos.org.ua/uk/articles/ukrainski-studenty-za-kordonom-fakty-ta-stereotypy [Accessed 21 October 2019]

8. *Asylum and first time asylum applicants by citizenship, age and sex Annual aggregated data (rounded)*. Eurostat. [online] Available at: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do [Accessed 4 November 2019]

9. Bosswick W., Heckmann F., 2006. *Integration of migrants: Contribution of local and regional authorities.* [online] Available at: http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2006/22/en/1/ef0622en.pdf [Accessed 25 October 2019]

10. Fennema M., Tillie J., 1999. *Political participation and political trust in Amsterdam: Civic communities and ethnic networks*, Journal of Ethnic and Migration Studies [on-

line] 25(4), pp. 703-726. Available at: http://dx.doi.org/10.1080/1369183X.1999.9976711 [Accessed 25 October 2019]

11. Huddleston T., 2017. *Migrant political participation: a review of policies and integration results in the OSCE region*. Research Paper, Warsaw. [online] Available at: https://www.osce.org/odihr/367936?download=true [Accessed 25 October 2019]

12. *International migrant stock*, 2019. [online] Available at: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/estimates19.asp [Accessed 26 November 2019]

13. Levi M., 1996. *Social and unsocial capital: a review essay of Robert Putnam's Making Democracy Work*, Politics & Society [online] 24(1), pp 45-53. Available at: http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0032329296024001005 [Accessed 25 October 2019]

14. Putnam R., 2007. *D. E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-first Century*. The 2006 Johan Skytte Prize Lecture, Scandinavian Political Studies [online] 30(2), pp. 137-174. Available at:

http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.515.6374&rep=rep1&type=pdf [Accessed 25 October 2019]

15. *Residence permits for non-EU citizens*. Eurostat News Release, 2019. [online] Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/10189082/3-25102019-AP-EN.pdf/95e08bc8-476d-1f7d-a519-300bdec438cb [Accessed 25 October 2019]

16. Thieme S., 2007. Migration Networks and the Concept of Social Capital. [online] Available at: http://www.glopp.ch/C1/en/multimedia/C1_pdf3.pdf [Accessed 25 October 2019]

References

1. Hoysan V., Klyuchkovs'ka I. 2019., *Intehratsiya ukrayins'kykh hromads'kykh aktyvistiv u seredovyshcha krayin prozhyvannya (Integration of Ukrainian Civic activists into the countries of residence)*. Hromads'kyy aktyvizm ukrayins'kykh mihrantiv Yevropy: z·hurtovani novymy vyklykamy: Zbirnyk materialiv Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi, 24 zhovtnya 2019 r., L'viv, Vydavnytstvo «Apriori», 230s. [online] s. 6-19. Available at: https://drive.google.com/file/d/1KFbZgOteQIkzJ9zsYWD8mDY_wBxQy_rh/view [Accessed 30 October 2019]

2. Marusyk Yu., Klyuchkovs'ka I., 2019. *Hromads'kyy aktyvizm za kordonom: pohlyad ukrayins'koyi molodi v Yevrosoyuzi (Civic activism abroad: the perspective of Ukrainian youth in the European Union)*. Hromads'kyy aktyvizm ukrayins'kykh mihrantiv Yevropy: z·hurtovani novymy vyklykamy: Zbirnyk materialiv Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi, 24 zhovtnya 2019 r., L'viv, Vydavnytstvo «Apriori», 230s. [online] s. 20-33. Available at: https://drive.google.com/file/d/1KFbZgOteQIkzJ9zsYWD8mDY_wBxQy_rh/view [Accessed 30 October 2019]

3. *Molodizhnyy hromads'kyy aktyvizm ukrayins'kykh mihrantiv u krayinakh YeS (za rezul'tatamy doslidzhennya Mizhnarodnoho instytutu osvity, kul'tury ta zv»yazkiv z diasporoyu) (Youth civic activism of Ukrainian migrants in EU countries (according to the study by the International Institute of Education, Culture and Diaspora Relations)*. 2019., Hromads'kyy aktyvizm ukrayins'kykh mihrantiv Yevropy: z·hurtovani novymy vyklykamy: Zbirnyk materialiv Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi, 24 zhovtnya 2019 r., L'viv, Vydavnytstvo «Apriori», 230s. [online] s. 4-5. Available at: https://drive.google.com/file/d/1KFbZgOteQIkzJ9zsYWD8mDY_wBxQy_rh/view [Accessed 30 October 2019]

4. *Pro skhvalennya Stratehiyi derzhavnoyi mihratsiynoyi polityky Ukrayiny na period do 2025 roku: Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 12 lypnya 2017 r. # 482-r. (On Approval of the Strategy of the State Migration Policy of Ukraine for the Period up to 2025: Order of the Government of Ukraine of July 12, 2017 No. 482-p. , 2017.)*, 2017. [online] Available at: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=250149647 [Accessed 30 October 2019]

5. P'yatkovs'ka O., Klyuchkovs'ka I., 2019. Partnerstvo ta spivpratsya ukrayins'kykh romads'kykh aktyvistiv za kordonom (Partnership and cooperation of Ukrainian civic activists abroad). Hromads'kyy aktyvizm ukrayins'kykh mihrantiv Yevropy: z·hurtovani novymy vyklykamy: Zbirnyk materialiv Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi, 24 zhovtnya 2019 r., L'viv, Vydavnytstvo «Apriori», 230s. [online] s. 34-43. Available at: https://drive.google.com/file/d/1KFbZgOteQIkzJ9zsYWD8mDY_wBxQy_rh/view [Accessed 30 October 2019]

6. Sotsiolohichna hrupa «Reytynh», 2016. *Mihratsiyni nastroyi naselennya Ukrayiny (Migration aspirations of the population of Ukraine)*. [online] Available at: http://ratinggroup.ua/getfile/227/rg_migration_092016_press.pdf [Accessed 21 October 2019]

7. Stadnyy Ye., 2017. *Ukrayins'ki studenty za kordonom: fakty ta stereotypy (Ukrainian students abroad: facts and stereotypes)*. [online] Available at: https://cedos.org.ua/uk/articles/ukrainski-studenty-za-kordonom-fakty-ta-stereotypy [Accessed 21 October 2019]

8. Asylum and first time asylum applicants by citizenship, age and sex Annual aggregated data (rounded). Eurostat. [online] Available at: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do [Accessed 4 November 2019]

9. Bosswick W., Heckmann F., 2006. Integration of migrants: Contribution of local and regional authorities. [online] Available at: http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2006/22/en/1/ef0622en.pdf [Accessed 25 October 2019]

10. Fennema M., Tillie J., 1999. Political participation and political trust in Amsterdam: Civic communities and ethnic networks, Journal of Ethnic and Migration Studies [online] 25(4), pp. 703-726. Available at: http://dx.doi.org/10.1080/1369183X.1999.9976711 [Accessed 25 October 2019]

11. Huddleston T., 2017. Migrant political participation: a review of policies and integration results in the OSCE region. Research Paper, Warsaw. [online] Available at: https://www.osce.org/odihr/367936?download=true [Accessed 25 October 2019]

12. International migrant stock, 2019. [online] Available at: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/estimates19.asp [Accessed 26 November 2019]

13. Levi M., 1996. Social and unsocial capital: a review essay of Robert Putnam's Making Democracy Work, Politics & Society [online] 24(1), pp 45-53. Available at: http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0032329296024001005 [Accessed 25 October 2019]

14. Putnam R., 2007. D. E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-first Century. The 2006 Johan Skytte Prize Lecture, Scandinavian Political Studies [online] 30(2), pp. 137-174. Available at:

http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.515.6374&rep=rep1&type=pdf [Accessed 25 October 2019]

15. Residence permits for non-EU citizens. Eurostat News Release, 2019. [online] Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/10189082/3-25102019-AP-EN.pdf/95e08bc8-476d-1f7d-a519-300bdec438cb [Accessed 25 October 2019]

16. Thieme S., 2007. Migration Networks and the Concept of Social Capital. [online] Available at: http://www.glopp.ch/C1/en/multimedia/C1_pdf3.pdf [Accessed 25 October 2019]